

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА
Кафедра режисури

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

**«КАНОНІЗАЦІЯ АКТОРСЬКОЇ ГРИ В ЯПОНСЬКОМУ ТЕАТРИ
ЛЯЛЬОК БУНРАКУ»**

Виконала:

студентка магістратури
галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність 026 «Сценічне мистецтво»
Серікова Анастасія Миколаївна

Науковий керівник:

кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри майстерності
актора ХДАК
Мізяк Віталій Дмитрович

Наукові рецензенти:

- 1) кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри сценічна мова
Харківського національного
університету мистецтв
ім. І. П. Котляревського,
Колчанова Людмила Миколаївна;
- 2) доцент, заслужений діяч мистецтв України,
декан факультету театрального мистецтва
Харківської державної академії культури
Борис Ігор Олександрович

Допущено до захисту
Зав. кафедри _____ / С. І. Гордєєв /
20 січня 2020 року

Харків 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	7
Розділ I. ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	11
1.1. Аналіз джерельної бази дослідження специфіки роботи театру Бунраку	11
1.2. Методи дослідження.....	24
1.3.Аналіз основних понять у традиційному театрі Бунраку.	25
Висновки.....	28
Розділ II..... ТЕРТР БУНРАКУ ЯК НАСЛІДУВАЧ ТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ КУЛЬТУРНОГО СПАДКУ ЯПОНІЇ В КОНТЕКСТІ СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА	30
2.1. Історичні відомості та науковий аналіз традиційного театру Бунраку.....	30
2.2. Лялька в театрі Бунраку. Особливості будови та функціональний апарат.....	34
2.3. Художньо-образний простір японського лялькового театру.....	39
2.4.. Символіка і орнаментация японського костюма в контексті історичного підґрунтя для ляльок Бунраку.....	43
2.5. . .Символізм та семіотика жесту в культурі Японії як основа смислового навантаження поведінки ляльок на сцені.....	49
2.6. Костюми театру Бунраку як традиційне мистецтво Японії.....	57
2.7..... Особливість обраного драматичного матеріалу «побутових» та «історичних» п'єс сьогодення.....	60
Висновки.....	64
Розділ III. КАНОНІЧНІ ТРАДИЦІЇ ГРИ У ТЕАТРІ БУНРАКУ	66
3.1. Особливість роботи ляльководів способом саннідзукаї.....	66
3.2. Підготовка майстра-ляльковеда асідзукаї традиційного театру.....	68
3.3. Підготовка другого майстра-ляльковеда хідарідзукаї.....	73
3.4. Головні аспекти акторської гри майстра омудзукаї.....	75

Висновки.....	78
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	82
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Протягом багатьох століть в Японії існують безліч традиційних театрів, які поєднують у собі різні види мистецтва і його аспекти — сценічну мову, пантоміму, танець, спів. І хоча нам відомі ці виразні засоби сценічного мистецтва, для європейського глядача залишаються загадкою глибинні значення обрядових символів, закладених в кожному театральному дійстві традиційних форм. Тому вибір даної теми зумовлений тим, що вивчення традиційного лялькового театру Бунраку принципово важливе для розуміння історії та культури однієї з самих самобутніх форм світового театального мистецтва.

Незважаючи на експансію кіно, а згодом і телебачення, традиційний театр Бунраку залишається важливим елементом культури Японії. В цьому ляльковому мистецтві збереглися форми давніх обрядів, символів, які формувалися століттями. Бунраку вдалося канонізувати майстерність особливої форми виконання, а також оригінальний художній світ, в якому вбачається багатовікова традиція.

Варто зазначити, що сьогодні у вітчизняному сценічному мистецтві майже не проводяться систематичні дослідження, які були б присвячені не тільки заявленій в даній роботі темі, тобто акторської гри в театрі Бунраку, але й будь-якій іншій складовій особливого японського традиційного театального виконання.

Необхідність вивчення цієї теми визначається недостатнім дослідженням цієї теми у науковому дискурсі, тому потребує ґрунтовного аналізу такого складного явища, яким є театр Бунраку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами кафедри режисури. Магістерське наукове дослідження виконано на кафедрі режисури естради та масових свят відповідно до тематичного плану наукових досліджень і плану кафедри Харківської державної академії культури на 2016-2018 рр., затвердженого на засіданні Вченої ради

(протокол № 12 від 10.02.2016 р.) та є складовою теми «Проблема методичного забезпечення підготовки режисерських кадрів в умовах ВУЗів культури».

Тему магістерського дослідження затверджено кафедрою режисури від __ жовтня 2018 р.

Мета роботи полягає у дослідженні історії виникнення та розвитку, канонізації, а також особливостей акторської гри і традицій театру Бунраку.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- простежити еволюцію та провести науковий аналіз традиційного театру Бунраку;
- зробити аналіз ключових понять лялькового театру Бунраку;
- охарактеризувати періодизацію становлення канону театрального виконання у виставах Бунраку;
- виявити специфічні риси під час виконання лялькової вистави традиційного театру;
- розкрити суть становлення від актора «асідзукаі» до майстра «омудзукаі»;
- визначити особливості обраного драматичного матеріалу «побутових» та історичних п'єс.

Об'єктом роботи є процес розвитку і трансформації традиційного лялькового театру в Японії на прикладі Бунраку.

Предметом дослідження є особливості та канонізація акторської гри в японському театрі ляльок Бунраку.

Методи дослідження були використані загальнонаукові, що реалізовані у руслі міждисциплінарного підходу, як в плані постановки проблеми та підбору теоретичного матеріалу, так і в рамках його вивчення і вироблення робочої гіпотези. Таким чином виконуються на застосуванні комплексу підходів та методів. Еволюція театру Бунраку та канонізація акторської гри в традиційному японському ляльковому театрі впливає на спосіб досягнення поставленої мети. Мистецтвознавчий підхід, що полягає

у вивченні театрознавчої літератури та періодичних видань представлений у аналізі вистав, творчі авторів та систематичного аналізу. Також застосовується історико-культурний підхід, що реалізується в порівняльноісторичному, крос-культурному та герменевтичному методах, що дозволяє розглянути явища не в їх самостійності та ізольованості, а у взаємозв'язку, таким чином глибше досягнути закономірності та відмінності. Також було використано методи узагальнення, компаративний метод та метод контентаналізу. Тому методи дослідження обумовлені специфікою теми і завданнями магістерської роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- було зроблено упорядкування і систематизація теоретичних матеріалів щодо унікальної акторської гри майстрів лялькового театру традиційного мистецтва Японії;
- визначена роль гідаю та музичного супроводу у виставах театру Бунраку;
- розкрито причинно-наслідкові зв'язки у канонічності «зовнішності» ляльок та типовості костюмів;

вдосконалено:

- головні чинники підготовки майстрів традиційного лялькового театру;
- специфічні деталі смислового навантаження мімікації та жестів ляльки;

одержало подальший розвиток:

- дослідження ролі канонізації елементів акторської техніки у японському ляльковому театрі, оскільки, ні у театрознавчій літературі, ні у фаховій пресі аналітичних робіт, що стосуються цієї теми, практично немає.

Практичне значення одержаних результатів полягає в упорядкуванні значного теоретичного матеріалу який можна використовувати у науковому процесі під час розробки навчальних курсів

«Майстерність актора», «Історія світового театру» магістрами, аспірантами сучасних театральних ВНЗ і театрів України, в арт практиках для подальших досліджень проблематики канонізації акторської гри у традиційному японському ляльковому театрі та осмисленні новітніх режисерських та акторських практик експериментального типу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки магістерської роботи були представлені на засіданнях кафедри режисури і апробовані у вигляді доповіді на Всеукраїнській науково-теоретичній конференції молодих учених «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (ХДАК) 18-19 квітня 2019 р. та міжнародній науковій конференції «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (ХДАК) 21-21 листопада 2019 р.

Публікації: основні положення магістерської дисертації висвітлені у двох тезах:

1. Серікова А. Театр Бунраку як канонічний вид мистецтва / А. Серікова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції молодих учених. — Харків, 2019. — с. 271-272.
2. Серікова А. Бунраку як жанр японського театру / А. Серікова // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку. Матеріали міжнародної наукової конференції. — Харків, 2019. — с. 233-235.

Структура та обсяг магістерського дослідження обумовлені його метою та завданнями і складаються зі вступу, трьох розділів, які містять по три, вісім і чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел (73), серед них з іноземних наукових джерел — (3) та додатків (8).

Загальний обсяг роботи — 91 ст., основний зміст викладено на 81 ст.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Агабабян К. А. Эволюция и инволюция художественного образа многомерного объекта в дизайне одежды: Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. Искусствоведения : 17.00.06 / Всероссийский исследовательский институт технической эстетики. Москва, 2006. 25 с.
2. Афонькина Е. Традиционный японский костюм // Оригами. 1997. №3. С.15-18.
3. Вильсон Г. Психология артистической деятельности: Таланты и поклонники. Москва: Когито-Центр, 2001. 384 с.
4. Все шедевры мировой литературы в кратком изложении. Сюжеты и характеристики. Зарубежная литература XVII-XVIII веков / сост. В. И. Новиков. Москва: Олимп: АСТ, 1998. 832 с.
5. Гвоздевская Г. А. Музыкальное воспитание в странах Востока в контексте философскомировоззренческих традиций периодов древности и средневековья (на материале Индии, Китая, Японии) : дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Москва, 1999. 154 с.
6. Голдовский Б. П. Куклы: Энциклопедия. Москва: Время, 2003. 496 с.
7. Григорьева Т. П. Япония: путь сердца. Москва: Культурный центр «Новый Акрополь», 2008. 392 с.
8. Гришелева Л. Д. Театр современной Японии. Москва: Искусство, 1977. 237.
9. Дубровская М. Ю. Музыка в традиционном театре Японии (на примере Но и Кабуки): дис. канд. искусствоведения. Москва, 1985. 241 с.
10. Есипова М. В. О японском музыкальном кукольном театре Нингё дзёрури гэки (Бунраку) // Театр и зрелищные формы Востока: сборник статей / [Гос. ин-т искусствознания]. — Москва : ГИТИС.
11. Гусейнова Д. А., Морозова Е. Б. Феномен игровой культуры: музыка, маски, костюм, пространство. Сборник статей. Вып. 2 : 2014. — 284 с.

12. Есипова М. В. Традиционная японская музыка. Энциклопедия. Москва: Рукописные памятники древней руси, 2012. 296 с.
13. История Востока. В 6 томах. Т. II Восток в Средние века, Москва : издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2002.
14. История всемирной литературы. В 9 Т. Т. I / под ред. И. С. Брагинского и др. Москва: Наука, 1983. 584 с.
15. Ихара С. Тысяча журавлей. Антология японской классической литературы VIII-XIX вв. (сборник) Москва: 2005. 992 с.
16. Клековкін О. Ю. Містерія у генезисі театральних форм і сценічних жанрів. Містерія у генезі театральних форм і сценічних жанрів : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів мистецтв і культури; Київський держ. ін-т театального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого. Київ. : 2001. 256 с.
17. Кодзики. Записи о деяниях древности. Свиток 3-й. Перевод со старояпонского, предисловие и комментарий А. Н. Мещерякова. СанктПетербург : «Шар», 1994, С. 157-239.
18. Крейдлин Г. Е. История кинесики и проблемы описания одного семантического класса жестов. Новосибирск, 2005. 246 с.
19. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика. Москва: Новое литературное обозрение, 2002. 288 с.
20. Крупянюк М. И. Современный японский этикет: разнообразие с гармонии». Москва: 2013, 263 с.
21. Кручина Е. Несколько слов о бессловесном: Японские жесты. Москва: Академия, 1999. 102 с.
22. Крысина Л. П. Толковый словарь иностранных слов. Москва: Русский язык. 1998.
23. Кужель Ю. Л. Кукла требует игры // Декоративное искусство. № 13, 1999.
24. Кужель Ю. Л. Мир синто в драматургии «дзёрури» В сб.: Синто и японская культура. 2003.

25. Кужель Ю. Л. Пространство японского кукольного театра // Москва: Искусство, №6. 1988.
26. Кужель Ю. Л. Рождение спектакля на сцене японского кукольного театра» В сб.: Новое в японской филологии. МГУ, 1990.
27. Кужель Ю. Л. Соотношение чувства и долга в бытовых драмах Тикамацу // Народы Азии и Африки. № 2. 1975.
28. Кужель Ю. Л. Театр Нингё Дзёрури в эпоху городской культуры Японии XVII-XVIII вв. : дис. доктора искусствоведения : 17.00.09 / МГУ им. М. В. Ломоносова. Москва, 2004. С. 391
29. Кужель Ю. Л. Театр Дзёрури: история развития и драматургия. Москва: Восточная литература, 1993. 222 с.
30. Кужель Ю. Л. Художественный мир японских традиционных гостиниц // Проблемы развития туризма и гостиничного бизнеса в России и за рубежом. № 9, 2005.
31. Кужель Ю. Л. Японские театральные куклы как особый вид пластического искусства. В сб.: Галерея искусств. Художник. Вещь. Мода, 1988.
32. Кужель Ю. Л. Японский театр Нингё Дзёрури в городской культуре страны, Москва, 2004.
33. Лачинов В. П. Очерк японского театра. — Санкт-Петербург: [б. и.], 1909. - [6] с.
34. Вырезка из: Ежегодник Императорских театров. — 1909. —вып. 67 С. 65-70
35. Лемзякова А. А., Новак М. В. Театральное искусство Японии в прошлом и настоящем: основные характеристики и особенности. Ст. в журнале Наука. Искусство. Культура. В. 1(17) 2018.
36. Маркарьянц С. Б. Послевоенная Япония. В кн.: История Востока, т. 6. Восток в новейший период (1945-2000). Москва: Восточная литература, 2008. С. 931-977

37. Маркарьянц С. Б. Мацури. Традиционные праздники Японии Москва: Япония сегодня, 2004. 280 с.
38. Маркарьянц С. Б. Японское общество. Книга перемен. Москва: 1996, ИВ РАН, 253 с.
39. Маркарьянц С. Б., Молодякова Э. В. Праздники в Японии: Обычаи, обряды, социальные функции. Москва: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1990. 248 с.
40. Маркова В. Н., Санович В. С. Театр и драматургия: // История всемирной литературы: В 8 Т. Т. 4/ АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. Москва: Наука. 1987. С. 528-535.
41. Мещеряков А. Н. Древняя Япония: буддизм и синтоизм. Проблема синкретизма. Москва : Наука, 1987, 190 с.
42. Мещеряков А. Н. Древняя Япония: культура и текст. Москва : Наука, 1991, 223 с.
43. Мещеряков А. Н. История древней Японии (совместно с М. В. Грачевым). СанктПетербург : Гиперион, 2002, 553 с.
44. Мещеряков А. Н. Книга японских обыкновений. Москва : Наталис, 1999, 399 с.
45. Мещеряков А. Н. Япония в объятиях пространства и времени. Москва : Наталис, 2010, 559 с.
46. Морозова Е. Б. Поклон как этикетный жест. Москва: РГГУ, 2003. 104 с.
47. Музыкальная энциклопедия / под ред. Ю. В. Келдыша. Москва : Советская энциклопедия; Советский композитор. 1973-1982.
48. Николаева Н. Традиционные художественные формы в системе современной культуры Японии // Культура. 2004. №3. С.43-58.
49. Родин С. А. Эпиграфика древней Японии (VIII в.) // Вопросы эпиграфики VI. Москва : 2013.
50. Рибалко С. Б. Костюм театру Кабуки: історія розвитку, типологія, символіка // Мистецтвознавство: Зб. наук. пр. Львів : 2008. С. 107116.

51. Родин С. А. Язык жестов культуры: попытки истории японской руки // Теория моды № 27. Москва : НЛО, 2013.
52. Тришин В. Н. Словарь синонимов ASIS. Москва : 2013.
53. Станиславский К. С. Работа актера над ролью. Москва : Искусство, 1838. 287 с.
54. Театр кукол. Сб. пьес. / Вступ. Ст. С. Дрейдена. Москва: Искусство, 1955. XLVIII, 375 с.
55. Театральная энциклопедия. Том 3 / Глав. ред. П. А. Марков. Москва : Советская энциклопедия, 1964. 1086 с.
56. Театральная энциклопедия. Том 5 / глав. ред. П. А. Марков. Москва : Советская энциклопедия, 1967. 1136 с.
57. Тикамацу М. Драмы / [Пер. с япон.]. Москва : Искусство, 1963.
58. Тосима-кукольная голова старых женщин.
59. Тумаркин П. С. Жесты и мимика в общении японцев. Лингвострановедческий словарь — справочник. Москва: Изд-во «Русский язык», 2006. 214 с.
60. Федоров С. В. Семиотический аспект изучения литературы. Размышления учителя-словесника. СанктПетербург : Нева, 2005. 96 с.
61. Фудзиока С. Кокубунгаку кова. Токио. 1922.
62. Харано Д. Театр Бунраку: нематериальное наследие Японии в списке ЮНЕСКО. 2014. сайт. URL: <https://www.nippon.com/ru/column/g00219>
63. Хованчук О. А. История японского костюма с древнейших времен до середины XX века: Автореферат диссертации кандидата исторических наук: 07.00.03 / Восточный институт Дальневосточного государственного университета Владивосток, 2006. 31 с.
64. Цунода И. и др. Бунраку-но онгаку [Музыка Бунраку]. Токио, 1986.
65. Шиманская А. С. Основные цвета традиционной японской культуры // Сборник IV конференции молодых японоведов. Japan Report, 1213 дек. 2012, Москва / Отд. япон. культуры «Japan Foundation» ВГБИЛ, отделение

востоковедения НИУ ВШЭ, Российская ассоц. японоведов. Москва : Наталис, 2013. С. 322331.

66. Щербакова Т. В. Правила этикета японского чаепития // Искусство №16. 2010.
67. Энциклопедия Кольера. Москва : Открытое общество, 2000.
68. Энциклопедический словарь. 2009 : сайт. URL: <https://dic.academic.ru/> (дата звернения 02.12.19).
69. Япония от А до Я // Энциклопедия AdwART. Москва: Япония сегодня; Директмедиа Пабблишинг, 2008. 3670 с.
70. Японская поэзия: сборник / [пер. с яп.; сост. и перев. А. Е. Глушкина и В. Н. Маркова]. Москва : Гос. изд-во худ. лит-ры, 1956. 610 с.
71. Landsberg E. Гайдзин — просто слово или расовое прозвище с недобрым оттенком? Статья на английском: 2011.
72. Schmidt Clara. Japanese Ornament. Японский орнамент. Москва : L`Aventurine, 2007. 128 с.
73. Yamanaka Norio. Традиционная японская одежда кимоно: происхождение, техника изготовления материала, основы покроя, правила одевания и т. д. Tokyo, 1985. 139 с.

ДОДАТКИ

1. Сучасне втілення музиканта із сямісеном у виставах Бунраку.

2. Гідаю у традиційному вбранні.

- 3.
- Кенбісі — чоловічий персонаж, який відрізняється своєю приємною зовнішністю стриманого та обачного юнака;
 - Гента — юний коханець;
 - Фуке ояма — головна героїня середніх років, вірна дружина, благородна та щира;
 - Комусме — маленька дівчинка підліткового віку;
 - Мусме — найгарніша серед усіх жіночих образів, її обличчя втілює ідеальну кохану: м'який характер, благородство та ніжність [8, с. 56].
- 4.
- Дансіті — як дрібний хуліган, так і могутній армійський воєначальник (Великий Дансіті);
 - Ясіо — зла жінка, яка виступає суперницею Фуке ояма, відрізняється злим поглядом;

- Торао — лиходій зі злими очма, які обертаються в різні боки [16].
- 5
- Тамаономае — прекрасна дівчина, яка ховає в будові своєї голови хижий вираз лисиці-перевертня;
 - Футаомоте — теж лисиця-перевертень, але її головна особливість складається у тому, що з одного боку — прекрасна дівчина, а з іншої частини голови (за волоссям) — лисиця [17].
6. Голова для ляльки Кійохіме у виставі «Легенда про Андзина та Кійохіме».

7. Приклад особливості роботи ляльководів способом саннідзукаї, де головний ляльковод з відкритим обличчям і в кімоно.

8. Приклад котурнів — Бута-гета.

